

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Ткаченко Тетяни Володимирівни

на дисертацію **ЛОЦМАН РУСЛАНИ ОЛЕКСАНДРІВНИ**
«Теорія і практика формування культури україноспіву здобувачів
вищої мистецької освіти», подану на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і
методика професійної освіти

Актуальність дисертаційного дослідження та зв'язок із планами відповідних галузей науки.

У сучасних умовах розвитку мистецької педагогіки необхідно шукати шляхи збереження та примноження національної культурної спадщини і її трансформації в освітній простір. Це забезпечить модернізацію та націоналізацію навчального процесу професійної підготовки майбутніх фахівців музичного напрямку, а також сприятиме створенню гармонійного середовища для осмислення здобувачами вокальних традицій свого народу. Потреба формування духовно зрілої, творчо активної, національно свідомої особистості майбутнього співака-педагога зумовлює необхідність інтеграції фольклорної спадщини, академічних і сучасних вокальних практик у процес професійної мистецької підготовки.

Серед тенденцій розвитку сучасної вищої педагогічної освіти - перетворення педагогічних університетів на класичні, що вимагає оновлення навчальних програм та створення відповідних спеціалізацій, які б забезпечували багатогранну підготовку здобувачів освіти, зокрема, мистецької. Проблема зникнення з шкільної програми предметів «музика» та «музичне мистецтво» та їх заміна на інтегрований курс «мистецтво» вплинула на рівень знання здобувачами освіти своєї національної музичної спадщини. Аналізуючи сучасні умови та тенденції розвитку національної освіти, а також підсумовуючи практичний досвід мистецької педагогіки, варто підкреслити важливість модернізації змісту і форм навчання, впровадження нових педагогічних технологій та методик на основі національної духовної культури.

У цьому контексті дисертаційна робота Лоцман Р. О. порушує актуальну і соціально значущу проблему формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти в університетах України. Науковий пошук дослідниці спрямований на ґрунтовне теоретичне осмислення феномена «культура україноспіву», що стає узагальненим символом вокальних традицій у синергії народного, академічного та естрадного виконавства. Дисертантка наголошує, що на часі визріває проблема виховання універсального співака – носія культури україноспіву, вчителя-дослідника та хранителя цієї культури. Своєчасність запропонованої дисертації обумовлена необхідністю оптимізації форм і методів навчання культури україноспіву на сучасному етапі. Актуалізує тему дослідження

недостатність вивчення історії вокального мистецтва в триєдності народного, академічного та естрадного стилів, а також недослідженість у необхідній мірі проблеми зв'язку україноспіву в його історичному контексті зі світовими тенденціями розвитку вокальної культури.

Актуальність дослідження посилюється системою суперечностей, виявлених авторкою у сфері сучасної мистецької освіти, зокрема, між: запитами суспільства щодо націоналізації і модернізації мистецької освіти та недостатністю методичної розробки проблеми вокальної підготовки на українознавчому підґрунті з урахуванням інноваційних технологій; сучасними тенденціями розвитку українського співу, що вимагають універсальності від співака-педагога та відсутністю навчальних програм і підручників з вивчення особливостей різних вокально-виконавських стилів; необхідністю пошуку дієвих навчально-виховних ресурсів мистецької освіти для виховання національної свідомості молоді на основі опанування народної, класичної, естрадної пісенної спадщини України та втратою зв'язку між поколіннями носіїв культури україноспіву; високим виховним потенціалом культури україноспіву (понад 15 тисяч фольклорних зразків України занесені в спадщину ЮНЕСКО, ще більше знаходиться в архівах науково-дослідних лабораторій) та недостатністю його застосування в освітньому просторі через скорочення годин з постановки голосу в закладах вищої мистецької освіти, заміну предметів «музика», «музичне мистецтво» інтегрованим курсом «мистецтво» в закладах середньої освіти, відсутністю необхідної кількості онлайн-курсів з опанування культури україноспіву в умовах дистанційного навчання.

У контексті наведених вище положень дисертаційне дослідження, виконане Лоцман Р.О. на тему «Теорія і практика формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти» є цілком актуальним та обґрунтованим. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 13 від 28 квітня 2025 р.). Дисертація виконана відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині – кафедра освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний № 0116U003481).

Нові факти, одержані здобувачем.

У дисертаційному дослідженні представлено всі необхідні рівні наукової новизни. До найбільш істотних наукових результатів, що вперше представлені в дисертації Р.О.Лоцман, варто віднести наступне:

- *вперше* здійснено системний аналіз теоретичної та практичної вокальної підготовки здобувачів вищої мистецької освіти та введено в науковий обіг авторське поняття «україноспів», що відображає мистецько-педагогічний досвід українського народу в синергії фольклорного, академічного та естрадного виконавства; обґрунтовано мистецький феномен «культура україноспіву», що визначається як професійна виконавсько-методична якість здобувача вищої мистецької освіти і забезпечує осмислення співочої традиції України та оволодіння стилістикою різних вокальних технік – народної, академічної та естрадної, а також сформованість особистості співака-хранителя та учителя-просвітителя культури україноспіву; здійснено класифікацію україноспіву та подано порівняльну характеристику народного, академічного, естрадного та синтезованих вокально-виконавських стилів; розроблено та обґрунтовано організаційно-методичну систему формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти на основі авторського українознавчо-просвітницького підходу; розкрито тенденції розвитку та провідні функції культури україноспіву, узагальнено досвід мистецьких закладів України та зарубіжжя;
- *уточнено*: змістові характеристики дефініцій «культура», «мистецька освіта», «спів», «вокальна культура», «здобувачі вищої мистецької освіти»;
- *удосконалено*: сутність та зміст вокальної підготовки здобувачів вищої мистецької освіти; методологічні підходи до навчання народного, академічного та естрадного співу;
- *набули подальшого розвитку*: ідеї застосування інноваційних технологій у вокальній підготовці здобувачів вищої мистецької освіти; науково-теоретичні підходи до професійної підготовки здобувачів вищої мистецької освіти, що ґрунтуються на українознавчій основі; методики вокального навчання у різних виконавських манерах та визначення специфічних рис народного, академічного і естрадного україноспіву; педагогічний аспект національної пісенної спадщини; методичні підходи до

впровадження в освітню практику онлайн-курсів із вокалу в умовах дистанційного навчання.

Належним чином обґрунтованим і реалізованим постає **практичне значення одержаних результатів**, яке полягає в тому, що матеріали дисертаційної роботи можуть бути використані педагогами мистецьких шкіл, викладачами закладів вищої освіти для розробки стандартів підготовки студентів мистецьких спеціальностей, навчальних і робочих програм з методики навчання музики та постановки голосу, у плануванні самостійної, індивідуальної роботи здобувачів освіти в коледжах, університетах, музичних академіях; в удосконаленні галузевих стандартів вищої освіти; реформуванні нової української школи з метою введення предмету «україноспів» у систему початкової та середньої освіти, міжнародних українських шкіл; для розроблення навчально-методичних комплексів із музичних дисциплін; аспірантами та магістрантами при написанні наукових робіт. Окрім того, авторкою запропоновано для впровадження в освітній процес навчально-методичний комплекс, що представлений програмою онлайн-спецкурсу «Саморозвиток співака за методом «пісенного щоденника», мобільним додатком «україноспів-онлайн», інтернет-сайтом «Україноспів», науково-популярним та мультимедійним виданням «Тасмниці україноспіву», репертуарними збірками «Вибрані твори Ірини Кириліної», «Вінок з барвінку», «Тріо «Золоті ключі», «Живі мелодії села», науково-методичними, аудіовізуальними та друкованими матеріалами ініційованих та реалізованих автором культурно-просвітницьких проєктів «Пісенна казка», «Переможемо з піснею!», «Дитяча філармонія «Диво UA», «Музей живої пісні», «Збережи мову і культуру своєї бабусі» тощо.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна праця Р.О. Лоцман передбачає теоретичне обґрунтування, розробку та експериментальну перевірку організаційно-методичної системи формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти. Поставлену мету авторка роботи досягла шляхом вирішення чітко визначених наукових завдань. Аналіз тексту дисертації дисертантки та змісту публікацій дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів. Дисертанткою опрацьовано значний масив наукових джерел (595 найменувань, з них 25 – іноземними мовами), а це, своєю чергою, дало змогу Руслані Олександрівні сформулювати власне бачення досліджуваної проблеми. Обґрунтованість наукових положень, висновків до розділів, загальних висновків, сформульованих у дисертації, забезпечується належною

теоретико-методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Представлені в дисертації Лоцман Р.О. авторські наукові положення, результати експериментального дослідження, сформульовані висновки, а також їх наукова і практична значущість для розвитку теорії і методики професійної освіти дають підстави стверджувати про високий ступінь підготовки наукової праці.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертація і реферат написані й оформлені згідно з нормативними вимогами. Дисертаційне дослідження складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 629 сторінок, з них 494 сторінки основного тексту. Робота містить 7 додатків, 31 рисунок, 21 таблицю.

Аналіз змісту дисертації засвідчив, що дисертаційне дослідження Лоцман Р.О. відображає логічний виклад дослідницької думки, має чітко сформульовані завдання, у відповідності до яких послідовно викладено зміст тексту дисертації. Результати дисертаційного дослідження в повному обсязі викладено у фахових закордонних та вітчизняних періодичних джерелах з педагогічних наук. Авторкою аргументовано наукову новизну і практичне значення отриманих результатів та наведено дані щодо міжнародних та всеукраїнських конференцій, що підтверджують апробацію результатів дослідження.

У першому розділі – *«Теоретико-методологічні основи обґрунтування феномена «культура україноспіву»»* Р.О. Лоцман охарактеризовано феномен україноспіву як соціокультурного явища та компонента мистецької освіти, розкрито сутність культури україноспіву в науковому дискурсі, визначено особливості культури україноспіву в контексті синергії народного, академічного та естрадного виконавських стилів, а також висвітлено методологічні підходи до формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти.

Вдало дисертантка конкретизує термінологічне поле дослідження, що дало змогу обґрунтовано *авторське поняття* «україноспів», яке Руслана Олександрівна трактує як соціокультурне та освітнє явище, що відображає мистецько-педагогічний досвід українського народу в синергії фольклорного, академічного та естрадного виконавства. У процесі дослідження

здобувачкою виявлено багато ракурсів до осмислення феномена україноспіву: як фольклорної традиції календарно-обрядового циклу свят; як засобу відображення історії, світогляду, релігійних вірувань; як української вокальної школи зі світовими впливами на її розвиток; як динамічної структури, що розвивається в різноманітних течіях, напрямках, стилях сучасного мистецтва. Водночас, феномен «культура україноспіву» дослідницею визначено з двох позицій: 1) як цілісну оригінальну систему, що постійно розвивається у різних традиційних та інноваційних стилістичних напрямках і формах, представлена комплексом виконавсько-виразних засобів народного, академічного та естрадного вокального мистецтва; 2) як професійну виконавсько-методичну якість здобувача вищої мистецької освіти, що забезпечує осмислення співочої традиції України та оволодіння стилістикою різних вокальних технік – народної, академічної та естрадної, а також сформованість особистості співака-хранителя та учителя-просвітителя культури україноспіву. Важливо підкреслити ґрунтовний аналіз дисертанткою особливостей трьох стилів україноспіву на основі опрацювання навчальних програм, методичних рекомендацій, спецкурсів, збірок вокально-педагогічного репертуару та інших праць. Так, Р.О. Лоцман здійснено порівняльну характеристику народного, академічного та естрадного україноспіву з метою виявлення спільних ознак та специфічних рис вокально-виконавських манер, прийомів та засобів виразності, особливостей звукоутворення, репертуару тощо.

Осмислення дослідницею науково-теоретичної сутності культури україноспіву та світового освітнього досвіду сприяло визначенню пріоритетних методологічних підходів до процесу формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти, серед яких: системний, культурологічний, праксеологічний, особистісно орієнтований, міждисциплінарний, аксіологічний, етнопедагогічний, синергетичний.

У другому розділі – *«Концептуальні основи формування культури україноспіву у здобувачів вищої мистецької освіти»* здобувачка обґрунтовує основні положення організації процесу формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти, пропонуючи авторський українознавчо-просвітницький підхід, а також визначаючи принципи і педагогічні умови, функції вокальної підготовки студентів у контексті опанування культурою україноспіву.

Розроблений авторкою *українознавчо-просвітницький підхід* розглядається в дисертації з позицій осмислення здобувачами вищої мистецької освіти «тризубу україноспіву» – триєдиної природи української співочої школи та опанування різних вокально-виконавських стилів

(народного, академічного та естрадного) у процесі вокальної підготовки. У даному контексті представлено ціннісні концепти та основні напрямки реалізації українознавчо-просвітницького підходу до формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти: усвідомлення важливості «тризубу україноспіву» – єдності трьох стилів україноспіву; становлення майбутнього співака-хранителя та учителя-просвітителя культури україноспіву; піклування про «дерево україноспіву» – взаєморозвиток народного, академічного та естрадного україноспіву; опанування мінімум 500 українських пісень здобувачем освіти («пісенний кошик»); життя за «пісенним календарем» – знання календарно-обрядового циклу та знаменних дат в історії україноспіву; знаходження різних «кольорів» україноспіву – природнього звучання голосу співака-педагога; збереження «птахи-пісні» за методом «пісенного щоденника» – 365 днів з піснею на устах; створення своєї «писанки україноспіву», центром якої є національний фольклор, а зовнішньою красою – власна інтерпретація; розширене дистанційне навчання україноспіву через мобільний додаток «україноспів-онлайн» для охоплення світової аудиторії носіїв; створення «собору-музею української пісні» (від лабораторії фольклору здобувача до практичного втілення у виконавсько-педагогічній діяльності – «світлиці україноспіву» в закладі освіти та реалізації національної ідеї збереження пісенної спадщини України).

За результатами теоретичного аналізу дисертанткою визначено *педагогічні принципи* (культуровідповідності, синергетики, зорієнтованості на українську традицію, індивідуалізації, інноваційності та варіативності, а також науково-дослідницького пошуку); *педагогічні умови* (організація та функціонування лабораторії україноспіву; систематична та послідовна робота з формування культури україноспіву на основі впровадження традиційних та інноваційних методів навчання; спонукання до активної виконавсько-педагогічної та науково-дослідницької практики; опора на українознавчо-просвітницький підхід у формуванні культури україноспіву; створення інноваційного простору-світлиці та доброзичливої атмосфери навчання), а також обґрунтовано *основні положення* процесу формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти та *функції вокальної підготовки* у контексті опанування культурою україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти (ціннісно-виховна, українознавчо-орієнтаційна, комунікативно-презентаційна, пізнавально-компетентнісна, науково-дослідницька, творчо-розвивальна, методично-забезпечувальна).

У третьому розділі – «*Проектування системи формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти*» дослідницею обґрунтовано

критерії та показники рівнів сформованості культури україноспіву відповідно до її компонентної структури (мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-евристичний, особистісно-рефлексивний, креативно-праксеологічний комунікативно-синергетичний), а також представлено форми, засоби, методи та прийоми навчання різностильового україноспіву. Запропонована авторкою організаційно-методична система формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти базується на українознавчо-просвітницькому підході та представлена блоками (концептуальний, змістово-процесуальний та результативно-аналітичний), етапами експериментального дослідження (інформаційно-орієнтаційний, операційно-компетентнісний, діяльнісно-методологічний), рівнями сформованості культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти (початковий, достатній, продуктивний), комплексом засобів, форм та методів (теоретичні, практичні, синергетичні, традиційні та інноваційні).

У четвертому розділі – *«Дослідно-експериментальна робота з формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти»* дослідницею розроблено та впроваджено в освітню практику організаційно-методичну систему формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти; запропоновано інноваційні методи та технології формування культури україноспіву; відображено хід констатувального і формувального експериментів та проаналізовано їх результати.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі семи закладів вищої освіти упродовж 2021-2024 років та передбачала три етапи реалізації (інформаційно-орієнтаційний, операційно-компетентнісний, діяльнісно-методологічний). До педагогічного експерименту долучилось 270 здобувачів вищої мистецької освіти, що дозволило забезпечити репрезентативність статистично достовірної вибірки й розширити межі використання теоретичних висновків і практичних рекомендацій. Р.О. Лоцман переконливо доведено, що процес формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти є більш ефективним за умови використання авторської організаційно-методичної системи, яка базується на українознавчо-просвітницькому підході. В процесі формувального експерименту було застосовано оригінальні *методи та інноваційні технології*, розроблені автором дослідження («пісенний кошик», «мапа україноспіву», «пісенний щоденник», «пісенний календар», «світочі україноспіву», «оспівана книжка», «співочі курси», «онлайн-музей української пісні» та ін.), що, безумовно, мало вплив на результати проведеного експерименту, зокрема, зростання рівнів сформованості культури україноспіву в експериментальній групі студентів. Контрольний зріз

експерименту засвідчив, що запропонована система сприяє якісному формуванню культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти.

Проведений аналіз тексту реферату дисертації дозволяє зробити висновок, що за структурою і змістом він відповідає усім вимогам до педагогічних досліджень, оскільки у ньому відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого Р.О. Лоцман докторського дослідження. Зміст реферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Таким чином, дисертаційна робота Р.О. Лоцман за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується послідовністю розв'язання поставлених завдань, логікою викладу матеріалу, наявністю широкої джерельної бази, сформульованими загальними висновками та додатками, які засвідчують апробацію експериментального дослідження і практичні напрацювання автора.

Позитивно оцінюючи стратегію наукового пошуку авторки дослідження, а також його результати і висновки, вважаємо за потрібне висловити деякі зауваження та побажання:

1. У розділі 1.1. досить широко і розлого представлений теоретичний матеріал, проте його можна подати більш концентровано, пропорційно по відношенню до інших параграфів.
2. У дисертації подано цікавий, новаторський авторський підхід – українознавчо-просвітницький, водночас вважаємо, що концепція дослідження виглядала би ще більш рельєфніше за умов детальнішого висвітлення специфіки функціонування цього підходу в світовому педагогічному просторі.
3. У підрозділі 1.3., де розглядаються стилістичні особливості культури україноспіву можна було б об'єднати, окремо не виділяючи, всі три підпараграфи (1.3.1., 1.3.2, 1.3.3), зважаючи на синергію стилів україноспіву.
4. На нашу думку, у тексті дисертації цікавим було би висвітлення вокальних методик світу, що базуються на національному фольклорі та їх порівняння з авторською системою формування культури україноспіву.
5. Науковий інтерес викликають авторські інноваційні технології формування культури україноспіву, представлені в підрозділі 4.3., однак текст потребує лаконічності викладу матеріалу. Вважаємо за доцільне оформити матеріал підрозділу як окремий методичний посібник.

Вище зазначені зауваження мають рекомендаційний характер, а тому не знижують наукової і практичної цінності й загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Р.О. Лоцман.

Ідентичність змісту анотації і основних положень дисертації. Текст анотацій, представлених українською та англійською мовами, є ідентичним та показує основні положення дисертаційного дослідження.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях. Результати дисертаційної роботи висвітлено в 57 наукових працях (48 – одноосібних): 22 відображають основні результати дослідження (з них 16 статей у наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України, 5 статей в наукових виданнях, що входять до баз Scopus та Web of Science Core Collection, 1 розділ монографії); 34 публікації, які додатково відображають наукові результати докторської дисертації: 7 навчально-методичних видань, 19 публікацій у збірниках матеріалів конференцій; 5 статей в інших виданнях; 3 авторські збірки, а також додаткові аудіовізуальні матеріали на тему дослідження. На основі аналізу змісту публікацій Р.О. Лоцман можна констатувати, що наукові положення та висновки, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. У докторській дисертації Лоцман Руслани Олександрівни та наукових публікаціях, у яких висвітлені основні наукові результати дослідження не було виявлено порушення академічної доброчесності (академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація), оскільки науковий рукопис був перевірений за допомогою автоматизованої системи, яка підтвердила відсутність академічного плагіату. У разі використання ідей, тверджень, відомостей із зовнішніх джерел інформації, в роботі подано на них посилання, що відповідає нормам законодавства про авторське право й суміжні права.

Відповідність дисертації спеціальності, з якої вона подається на захист. Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній галузі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Висновок про відповідність дисертації вимогам порядку присудження та позбавлення наукового ступеня. Аналіз наукових публікацій та цілісний аналіз дисертації Лоцман Руслани Олександрівни на тему: «Теорія і практика формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти» дозволяє зробити наступний висновок. Дослідження є завершеною, самостійною, цілісною науковою працею, яка містить наукову новизну, теоретичне і практичне значення, характеризується обґрунтованістю та аргументованістю рекомендацій та висновків. Вищезазначене дає підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження Лоцман Руслани Олександрівни на тему: «*Теорія та практика формування культури україноспіву здобувачів вищої мистецької освіти*» відповідає пунктам 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукового ступеня», а його авторка, Лоцман Руслана Олександрівна,

заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної підготовки.

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук,
професор кафедри сольного співу
та оперної підготовки
Харківського національного університету
мистецтв імені І. П. Котляревського

Т.В. Ткаченко

підпис <i>Т.В. Ткаченко</i>	
ЗАСВІДЧУЮ Нач. загального відділу ХНУМ	
<i>14.02.2026</i> Підпис <i>В</i>	